

תורה ומדינה הלכה למעשה - חיוב תשלומי מס ואיסור העלמת מס לאור ההלכה

- מוסכם ע"י כל הראשונים והפוסקים, ש"דינא דמלכותא דינא". משמעות דין זה הינה, שישנו חיוב הלכתי לקיים את כל דברי המלך והישות השלטונית, התעלמות מחוקי המלך הינה כעין עברה, לא רק בהיבט החוקי החילוני, אלא גם בהיבט ההלכתי. מרבית הפוסקים אף אמרו, שהעובר על חוקי המלך והישות השלטונית, דינו כעובר על גזל מדאוריתא. למרות תמימות דעים זו בדבר החיוב לציית לחוקי הממלכה, נחלקו הראשונים בטעם הדין. לדעת הרשב"ם וסיעתו תוקפם ההלכתי של חוקי המדינה, הינו מכח העובדה שבני המדינה מקבלים עליהם את החוקים מרצונם, ומכיוון שכך, ניתן לומר שהמדינה מתפקדת כעין חברת שותפות גדולה עם נהלים, הלא הם חוקי המדינה, שעל פיהם המדינה מתנהלת. על כן, כאשר אדם עובר על חוקי המדינה, ובכ"ז נהנה מההטבות הרבות הביטחוניות, הכלכליות והחברתיות הקיימות במדינה, למעשה גזול את שאר תושבי המדינה, כאשר נהנה מהשותפות, אך לא לוקח חלק בנטל השותפות. נראה לומר, שדברי הרשב"ם מהווים את היסוד לשלטון הדמוקרטי המודרני, ומכוחם ישנו תוקף הלכתי לחוקי המדינה. לעומתו לדעת התוס' המובאת בר"ן תוקף חוקי המדינה הינו, העובדה שלמעשה הארץ כולה שייכת למלך, וממילא כל תושבי המדינה חייבים לציית לחוקי של המלך, משום שהמדינה שייכת לו. הדבר דומה לאדם המתארח בבית חברו, המחוייב מכח זאת לציית, לכל מה שאומר לו בעל הבית. כאשר משתמש בבית שלא ע"פ נהלי השימוש, שאותם הגדיר בעל הבית, נחשב כגזול בשימושו זה, כן הדין להבנת התוספות בחיוב הציות לחוקי המדינה. התוספות מציגים עקרון שלטון מלוכני, אשר בו המדינה שייכת למלך, ובעולותו הבלעדית. ע"פ דברים אלו אומרים התוספות שבא"י אין תוקף לדינא דמלכותא, משום שבא"י לא ניתן להגדיר את הארץ כשייכת למלך באשר הוא, משום שהארץ שייכת לכלל עם ישראל וממילא כל ישראל שותפים בקרקע. מלשון זו נראה, שגם התוספות מודים שכאשר ישנו שלטון דמוקרטי, גם בא"י חל דינא דמלכותא, משום שכל הסיבה לפיה לדעת התוספות אין דינא דמלכותא בא"י, הינה מכח העובדה שלא ניתן לומר שכל הארץ שייכת למלך כנ"ל, אולם כאשר היחס לדינא דמלכותא נובע מכח אותה שותפות, שגם תוספות מקבלים אותה, ממילא אין כל סיבה לומר, שהתוספות חולקים על דברי הרשב"ם. ממילא ניתן לומר, שהתוספות והרשב"ם כלל אינם חלוקים בדבריהם, אלא דיברו על שיטות שלטון שונות. כאשר ישנו שלטון מלוכני אשר נכפה על העם, הדרך היחידה להחיל את חוק המדינה, הינה מכח דברי התוספות. וכאשר השלטון הינו דמוקרטי- שלטון העם, הדרך היחידה לתת תוקף לדינא דמלכותא הינה מכח דברי הרשב"ם. גם אם לא נקבל את דברינו לעיל, ונומר שהראשונים הנ"ל חולקים בדבר נראה בעליל מדברי השו"ע שפסק לחלוטין כדברי הרשב"ם, באומרו שדינא דמלכותא חל גם במלכי ישראל, כלומר גם בא"י, שלא כדברי התוספות הנ"ל. **היוצא מדברינו, שאחד היסודות הראשיים לפיהם ישנו היתר כביכול להעלים מס במדינת ישראל של ימינו, האומר שישנה מחלוקת האם חל דינא דמלכותא בא"י, וממילא ניתן לסמוך על הסוברים שאין דינא דמלכותא במדינת ישראל, אינו קיים. משום שכפי שאמרנו, השו"ע פסק במפורש שגם בא"י ובמלכות ישראל קיים דינא דמלכותא. בייחוד שכפי שהסברנו, אין כל סיבה לומר שלדעת התוספות בשלטון דמוקרטי אין דינא דמלכותא גם בא"י.**
- למרות שכפי שאמרנו יסוד הדין של דינא דמלכותא מוסכם ע"י כל הפוסקים, ישנם מחלוקות ודיונים רבים סביב גבולות חלות דין זה. אולם ניתן לומר שישנם שני עקרונות בסיסיים, המוסכמים לכל הדעות בעניין זה. עקרון ראשון הינו, שגם אם ישנם הסוברים שלא על כל חוק חל דינא דמלכותא, מודים הם שבכל עניני המיסים, ישנו תוקף הלכתי של ממש לדינא דמלכותא, מהסיבה שכל דיוני הגמ' סביב דין זה עוסקים בסוגיית חיוב תשלומי המיסים, ממילא המעלים מס הינו גזול כלל דבר ועניין, לכל הדעות. עקרון נוסף המוסכם לכל הדעות הינו, שלמרות תוקף דין המלכות כדין לכל דבר ועניין, אין עוררין כי כאשר נפגש דינא דמלכותא עם דין התורה, ודאי שאין חובה לציית לחוק המדינה, אלא לציית לחוק התורה. הפוסקים כולם, בהביאם דין זה, אומרים זאת מסברא. ניתן ללמוד זאת מקל וחומר מנביא, שאסור לו לחדש ולומר שיש לבטל מצווה ממצוות התורה, כל שכן מלך, שלעיתים הינו רשע מרושע, לא יוכל לומר שהחוק שחוקק הוא, גובר על דברי התורה.
- אחת הטענות המרכזיות העולות בעיקר מצד חוגים חרדיים לפטור ממסים ת"ח, מיוסדת על דברי הגמ' האומרת ש'רבנן לא צריכי נטירותא'. הגמ' מביאה הוכחות רבות לדין זה, ואף אומרת באמירה חריגה, שמי שמחייב את הת"ח לשלם מיסים, עובר על דברי התורה נביאים וכתובים כאחד. מפשט דברי הגמ', ומלשון האמירה "רבנן לא צריכי נטירותא" עולה, כי הסיבה לפטור ת"ח ממיסים הינה, משום שהתורה היא זו ששומרת על ת"ח, ואינם צריכים לשלם על תוספות שמירה פיזית, כפי שצריכים לעשות זאת שאר האנשים. מדברי ר' יוחנן עולה אף שהת"ח עצמם הם שומרי החומה, ובזכות התורה הם שומרים על כלל הציבור מפורענות. לכן אף ניתן לומר, שכביכול עצם לימוד התורה שלהם, הוא עצמו, תשלום המסים לשמירה. לעומת זאת, מיסים שמטרת גבייתם אינה לצורך שמירה, לכל הדעות בגמ' ובפוסקים, יש לגבות גם מת"ח. משום שכיוון שת"ח ככל הציבור נהנים ממיסים אלו, אין כל סיבה לפטור אותם שהרי ע"י מיסים אלו סוללים כבישים, בונים גשרים ומקימים מערכות ציבוריות נוספות, אשר מטיבות את החיים במדינה. בהמשך אומרת הגמ', שבמידה מעין תורנות בין התושבים של כריית בור המים לטובת הציבור, אין להכליל את ת"ח**

בתורנות זאת, על אף שאם היה תשלום מיסים על כך, היו נוטלים הם חלק בתשלום זה, שהרי מיסים אלו הינם חלק מהתשלומים הנגבים לצורך רווחת התושבים. אולם התורנות בכריית הבור, אינה לכבוד ת"ח, ולכן יפטרו מהתורנות לכרות בעצמם בור מים זה. החיבור בין הפטור מתשלומי השמירה, לבין פטור ת"ח מהשתתפות פיזית בעבודות הנחשבות בזווית, משום שמירה על כבודם, הביאה את חלק מהראשונים להבנה, שגם האמירה שרבנן לא צריכי נטירותא, נובעת מכך שחז"ל רצו לרומם קרנם של ת"ח בעיני הציבור, ואחת הדרכים לעשות כן, הינה לגרום לציבור להפנים שחכמים אינם אנשים פשוטים מן הישוב, ואינם צריכים שמירה מפורענויות פיזיות וממוניות. לשיטתם אין הכוונה שרבנן באמת מוגנים מכל פגע, שהרי ראינו מקרים רבים שחכמים נשחטו ועונו באכזריות, אלא שהינם בעלי מעמד כזה הפוטר אותם ממיסים, ע"מ לפאר ולרומם את שמם מעל ראשי העם. אולם כאשר מדובר על מיסים לטובת בניית תשתיות וכדומה, לא ניתן לטעון שחכמים אינם זקוקים לכך, שהרי הציבור אינו טיפש, ורואה שחכמים זקוקים לכבישים וגשרים, ואינם מרחפים באוויר. לכן להבנה זו בראשונים, אומרת הגמ' שסוג מיסים זה יתחייבו גם ת"ח לשלם. כהבנה זו מבין הרא"ש וראשונים נוספים, ובגינה סובר הוא שת"ח פטורים מהמיסים הנ"ל, גם אם עובדים במקצועות חופשיים, ואין להם בעיה כלכלית לממן מיסים אלו, ולא מדובר על פטור רק לתלמידי חכמים שתורתם אומנותם, אלא לכל מי שהכמות והאיכות של לימוד תורתו מביאה אותו למצב, שיש לחז"ל אינטרס לפאר ולרומם את שמו, מעל ראשי עם קודש. בנוסף לכך מבין הרא"ש וסיעתו, שכחלק מרוממות קרן התורה ע"י הפקעת חיוב המיסים מת"ח באשר הם, רואים חז"ל לנכון לפטור את ת"ח גם ממיסים שאינם מוטלים על הציבור בכללותו, אלא כהחלטה אישית של המלך או הישות השילטונית, לתת מה שמוגדר בימי קדם "מס גולגולת", היינו מס הנגבה מכל אחד באופן פרטי. לכאורה אם היינו נצמדים רק לדברי הגמ', היה ניתן לטעון שמשם זה יחויבו בו ת"ח, שהרי לא ניתן לטעון שרק בגלל שהציבור כולו אינם ת"ח באה לו הצרה הזו, משום שחיוב המס כאן הינו פרטני ואישי ולא קשור לכלל הציבור. אלא שהרא"ש בהבנתו הנ"ל סובר, שאין כאן חשבון נקודתי, שבגלל חוסר בת"ח נוספים באה לציבור הרעה הממונית הזו, אלא יש כאן עקרון שקובעים חז"ל, במטרה ברורה לרומם את קרן התורה, וכל מס שההטבה היוצאת ממנו לת"ח אינה ברורה וישירה, אין להטיל על ת"ח. לעומת זאת נראה, שהרמב"ן וסיעתו אינם מבינים שישנה סיבה משמעותית לסמיכות בגמ' בין סוגיית כבוד ת"ח, לבין האמירה המרכזית בסוגייה לפיה רבנן לא צריכי נטירותא. לכן לדעתם, האמירה לפיה חכמים אינם צריכים שמירה הינה מובנת כפשוטה, והסיבה שחז"ל ראו לנכון לפטור ת"ח ממיסים הינה, מפאת אי הצורך שלהם בשמירה, ותורתם היא זו ששומרת עליהם. כמובן שגם לדעה זו גלוי וידוע, שישנן סיפורים לאורך כל הדורות בהם ת"ח וצדיקי עליון נספו בלא עת ובלא משפט, וממילא לכאורה גם הם זקוקים לשמירה, ואינם יכולים להסתמך על הנס. אלא נראה שגם לדעה זו אין הכוונה שלעולם לא אירע דבר לת"ח, ולעולם לא נזקקו לשמירה אלא כוונת הגמ' לדעתם הינה, שחיובי השמירה המוטלים על האדם מדין ונשמרתם לנפשותיכם, אינם מוטלים על ת"ח. ממילא הסיבה למקרים טרגיים שארעו לת"ח קדושי עליון לאורך הדורות, אינה תלויה בשמירה שלא הייתה להם, אלא גזרה מלפני הקב"ה. בגלל הבנה זו בגמ', חולקת דעה זו על דעת הרא"ש הנ"ל ואומרת, שת"ח ישלם מס שניתן מאת המלך באופן פרטני- מס גולגולת, משום שכיוון שגדלותו התורנית של הת"ח, לא הצילה אותו ממס זה, לא ניתן לומר שפורענות ממונית זו אינה בגלל הת"ח ג"כ. בנוסף ת"ח בעל משכורת אשר עובד לפרנסתו, ואין תורתו אומנותו באופן מוחלט, אין הוא פטור מהמס. משום שלדעה זו, כיוון שמדובר על קדושי עליון שכה קדושים עד כדי כך שאינם צריכים שמירה מבחינה הלכתית, והטבע האנושי לא חל עליהם, מדובר על אנשים בסדר גודל של רשב"י וכדומה, אשר המציאות הטבעית אינה משפיעה עליהם כלל. מציאות זו מתאפשרת, רק כאשר תורתו של הת"ח אומנותו באופן מוחלט. השו"ע הן בדין סוגי המס אשר ת"ח פטור מהם, והן בהגדרת ת"ח הפטור ממס, נוטה לדברי הרא"ש. אולם גם לשיטתו ישנו גבול בהגדרת ת"ח, ולא כל אדם שקובע עיתים לתורה יחשב ת"ח לעניין פטור ממיסים, אלא רק כאשר בכל רגע פנוי שיש לו עוסק בתורה. לעומתו הרמ"א מביא את תרומת הדשן להלכה, הסובר שמותר לציבור במקום לנהוג שלא לפטור ת"ח ממיסים ע"פ דברי הרמב"ן, הסובר שרק תלמידי חכמים יחידי סגולה פטורים ממיסים, וודאי שכאלו העובדים במקביל ללימודם חייבים במס. **נמצא שהפוסקים נחלקו, האם למעשה ניתן להטיל מיסים על**

תלמידי חכמים הממוצעים בימינו.

- לכאורה כיוון שישנה מחלוקת הלכתית בחיוב ת"ח במיסי שמירה, ניתן לומר שהמדינה יכולה להחליט שנוקטת כמובא ברמ"א ע"פ תרומת הדשן, שת"ח בימינו חייבים בכל תשלומי המיסים ככל אדם, ולעומת זאת הת"ח יכול לטעון שסובר כדברי השו"ע ואחרונים רבים, לפיהם חל איסור של ממש לגבות ממנו תשלומי מיסים, וממילא מותר יהיה לת"ח להעלים מיסים באופן זה. אלא נראה שאין הדבר כך. כפי שהבאנו לעיל, הסוברים שמותר לת"ח להעלים מיסים מבססים את היתרם על העיקרון המובא לעיל לפיו, אין תוקף לחוקי המדינה, ובכללם חוקים הקשורים למיסים, כאשר הינם סותרים דיני תורה. לדעתם, כיוון שהטלת מיסים, שמטרתם בין השאר לתקצוב מערכות הביטחון השונות, על ת"ח הינה איסור מפורש, לכן ישנו היתר לת"ח, לא לשלם את כל תשלומי המיסים המוטלים עליהם. ע"פ הבנה זו נראה בבירור, שאם למדינת ישראל יש על מה לסמוך בהטלת המיסים על ת"ח, ממילא חייבים ת"ח לשלם מיסים, משום שבאופן זה לא ניתן לטעון שחוק המדינה סותר דיני תורה. **נמצא שכיוון שיש למדינת ישראל על מה לסמוך**

בהטלת מס שווה על ת"ח, כפי שמביאים תרומת הדשן, והרמ"א ואחרונים נוספים, לא יכולים הם לטעון שהם הולכים כשיטת השו"ע, שלשיטתו אסור לגבות מהם מס. זאת ועוד, נראה שמכיוון שתשלומי הביטחון כיום מעורבים בין תשלומי מיסים שלכל הדעות מחויבים ת"ח לשלם, כגון כל הקשור לבניית תשתיות, ושאר משרדי הממשלה שאינם קשורים למשימות ביטחון ושיטור, ממילא כל ת"ח המעוניין להעליים מס כביכול ע"פ דעת השו"ע וסיעתו, צריך לכאורה להבין כמה מתוך המיסים הולכים לביטחון, וכמה לשאר שירותים בהם גם הוא מחויב. בהנחה שאין הוא יודע את היחס בתשלומי המיסים, כאשר מעלים מס, אפילו במקצת מעבר לאחוז ההולך לתקציבי הביטחון, עובר על איסור גזל דברים, שהינו האיסור עליו עוברים בהעלמת מס אסורה. בנוסף כפי שמגדיר גם הרא"ש, ומובא בשו"ע, שת"ח מוגדר מי שכל מעייניו בתורה, גם אם עובד במקצוע חופשי ע"מ להתפרנס. אולם בימינו כידוע ירדה חולשה לעולם, ורבים, גם מבין אלו הנחשבים תורתם אומנותם, אינם עומדים בקריטריון ת"ח הנ"ל. וע"כ כיצד יכול אדם לטעון שבוודאי הינו עומד בקריטריון ת"ח הפטור ממס. והרי אם אינו עומד בקריטריון זה, ובכ"ז מעלים מס, עובר על איסור גזל מדאוריתא.

- לכאורה גם לשיטת הרמ"א, שמקורה בתרומת הדשן, יש לפטור ת"ח מובהקים כגון ראשי ישיבה וכדומה מיסים, וממילא לכאורה, אותה קבוצה קטנה יכולה להרשות לעצמה להעלים מס. אולם השרידי אש מביא, שכיוון שכל נושאי המשרה הללו, כיוון שמשכורתם מתוקצבת ע"י מדינת ישראל, או בצורה ישירה כגון רבני עיר ודיינים, או בצורה עקיפה, ע"י תשלומים ותיקצובים שונים הניתנים לעולם הישיבות, שמהם גובה ראש הישיבה את משכורתו, יש לראות את תשלומי המס של ת"ח אלו, כאילו מראש נתנה להם המדינה תקצוב קטן יותר, ומשכורת קטנה יותר ולא דורשת מהם תשלום מיסים האסור ע"פ ההלכה.

- למרות שלכאורה, כפי שהבאנו לעיל, יש למדינה ולרשויות המוניציפאליות על מה לסמוך בגביית מס אחיד לכלל האזרחים כולל ת"ח, אף שמעורבים בתשלומי מיסים אלו תקציבים המיועדים לביטחון, מ"מ נראה שראוי ואף יותר מכך למדינת ישראל, לחשב את אחוז התשלומים ההולך לתקציבי הביטחון מכלל תקציב המדינה, ולתת הטבות מס לת"ח ע"פ קריטריון שיקבע בהתאם לדברי השו"ע. באופן זה יוצר מצב אידיאלי יותר, בו לא יסתמכו חוקי המדינה על הקלות הלכתיות שונות. גם אם חזון זה נראה רחוק מן המציאות, בהחלט ניתן ליישמו בישובים תורניים, הגובים מיסי שמירה בנוסף למיסי הישוב. לכאורה במקומות אלו, למרות שניתן להקל כדברינו, ולהחליט שאינם פוטרים ת"ח ממיסי שמירה, מ"מ ראוי להם לכוון לדעת כל הפוסקים, ולפטור ת"ח ממסי שמירה.

- סיבה נוספת שטענו הסוברים שמותר להעלים מס לכלל האוכלוסייה, הינה מפאת העובדה, שלצערנו חלק מתשלומי המיסים הולכים למטרות שליליות ואסורות ע"פ תורה, כחילולי שבת וכדומה, ולכן אסור לשיטתם להשתתף בתשלומי המיסים באופן זה, ולכאורה אף מצווה להעלים מס. כנגד טענה זו כבר אמרו פוסקים רבים, ששותפות שחלקים ממנה הולכים לאיסורים בעל כורחם של חלק מחברי השותפות, כאשר מדובר על שותפות שלבעלי המניות אין כל יכולת הכרעה בקבלת ההחלטות, וההחלטות מתקבלות בעל כורחם, אין זה נחשב כאילו כל חברי השותפות נוטלים חלק באיסורים. אי לכך אמרו הפוסקים, שאדם המחזיק מניות בפסח שקנוי בהם חמץ, נחשב הדבר כאילו אינו הבעלים של החמץ בפסח, ולא עובר על איסור בל יראה. ממילא גם בשותפות של מדינה, אשר מכוחה נובע חיוב תשלום המיסים כפי שאמרנו לעיל, מכיוון שלאזרח הפשוט אין כל יכולת לשנות את מען המיסים למטרות טובות בלבד, אין הוא עובר על איסור בנתינת הכסף לרשויות המיסים. בנוסף אמרו הפוסקים, שכאשר נותן הכסף לישות השלטונית, והיא זו שעושה עמו דברים אסורים, אין בכך משום איסור סיוע לקיום האיסור, אלא הנתינה הינה מחויבת המציאות מכח דינא דמלכותא, והאיסור נעשה כבר ע"י רשויות החוק במדינה, בלא כל קשר לאזרח הפשוט. עוד אמרו הפוסקים שבאופן זה אנו אומרים שיש ברירה, דהיינו אנו בוררים את הכסף הניתן ע"י האזרחים באופן זה, שכספם של שומרי התורה והמצוות ילך כולו לדברים המותרים, ואילו הכסף של שאר התושבים ילך לדברים האסורים. לכאורה יכול הטוען לטעון שמכיוון שכל התירוצים הנ"ל דחוקים במקצת אינו מעוניין לסמוך עליהם, וממילא לדעתו אסור לתת מס באופן זה. נראה שמי שעובר על חוקי המדינה, ומעלים מיסים ובכ"ז נהנה מההטבות של שאר משלמי המיסים, מועיל למעשה בשותפות זו הקרויה מדינה, וממילא כל שימוש שלו ברכוש המשותף, שבנידון דידן הינו כל תשתיות המדינה, כולל כבישים, בנקים, בתי חולים וכדומה מהווה גזל לכל דבר ועניין. אדם זה המעוניין שלא לסמוך המקילים אלא להעלים מס, ומאידך להמשיך להתגורר בתחום מדינת ישראל, אינו מחמיר כלל אלא מיקל באיסור גזל. שהרי כשם שאדם לא יכול לבא ולטעון, שכיוון שהינו שותף למפעל המחלל שבת, לכן אינו מעוניין לתת את מחויבותו לשותפות, אך מעוניין לגרוף את הרווחים. אדם שיעשה כן ברור לכל שהינו גזלן. כך גם המעוניין מסיבות אלו ואחרות, בין אם הינן מוצדקות ובין אם לא, להעלים מס, אך לקבל את הטבות המדינה, הינו גזלן לכל דבר ועניין. הפתרון היחיד למי שמעוניין להחמיר, ע"מ שכספו לא ילך למטרות אסורות הינו, לעזוב את שטח המדינה. אולם מכיוון שאכן לא ראוי להיות בשותפות זו, שחלק מכספי השותפות הולך למטרות

שליליות, כל עוד שמדינת ישראל, לצערנו, עדיין מחזיקה ומחזקת עוברי עברה ומממנת אותם, ראוי לנסות לקדם חקיקה שתאפשר לאדם ירא שמים, שאינו מעוניין לשלם מכספו לטובת חילולי שבת וכדומה, שכספו ילך למטרות טובות בלבד, אפילו אם ההשלכה תהיה, שגם תושבי המדינה החילונים ירצו, שכספיהם ילכו לאירועי תרבות ופנאי, כפי שהם רואים לנכון. כך יצא מצב, שמעבר לרוב תקציב המדינה שהולך למטרות תשתיות, בטחון וכדומה, ילך חלק התרבות ופנאי לאפיקים לפי בחירת האדם, כפי שנהוג כיום בעניין ביטוח הבריאות, ההולך בעיקרו לקופת החולים בה רשום האדם. באופן זה לא נאלץ להשתמש בהקלות ההלכתיות הנ"ל, ולא יהיה בכך פתחון פה למעוניינים להחמיר לשיטתם, ולהעלים מס מטענות מעין אלו.